

УДК 811.161.2'367

Леонова Н. В.

ОГОЛОШЕННЯ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ В МЕТРО, ЇХ СИНТАКСИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

У статті розглянуто синтаксичні особливості оголошень та повідомлень у метро. Проаналізовано ці конструкції як один із різновидів малих жанрових форм інформації (МЖФІ) серед інших синтаксичних одиниць. Визначено види номінативних і вокативних речень як моделей, у яких функціують розглянуті структури.

Ключові слова: повідомлення в метро, оголошення в метро, малі жанрові форми інформації, вокативні конструкції, номінативні мінімальні побудови, віртуально-фактичні соціумні пари-моделі А – П, А – УП.

В статье рассматриваются синтаксические особенности объявлений и сообщений в метро. Проанализировано эти конструкции как один из разновидностей малых жанровых форм информации (МЖФИ) среди других синтаксических единиц. Определены виды номинативных и вокативных предложений как моделей, в которых функционируют рассмотренные структуры.

Ключевые слова: сообщения в метро, объявления в метро, малые жанровые формы информации, вокативные конструкции, номинативные минимальные построения, виртуально-фактические социумные пары-моделі А – П, А – УП.

The article N.V. Leonova considered syntactic features announcements and advertisements in the subway. Also defines the place of messages and ads in the subway as a form of small genre forms of information (MZHF) among other similar syntactic units. The kinds of nominative and vocative proposals as models in which the function considered structure.

Keywords: posts in the subway, the subway ads, small genre forms of information vocative construction nominative minimal construction, virtually – actual society a pair of model А – P, А – UP.

Дослідження структури та синтаксичних особливостей повідомлень і оголошень у метро, що за основними граматичними й стилістичними ознаками належать до малих жанрових форм інформації (МЖФІ) і функціують в інформаційному стилі, є актуальним із погляду синтаксису сучасної української мови, а також сучасної теорії синтаксичних міні-структур, яку запропонувала Л. Копейцева [4, с. 117, 119]. Це питання розглянуто в статті на основі специфіки виконуваних функцій та структурування зазначених синтаксичних моделей у межах усного мовлення. Також проаналізовано номінативні та вокативні конструкції, що активно діють у досліджуваній мовленнєвій площині. Проблематиці та класифікації усного варіанту мовленнєвих актів присвячено велику кількість сучасних наукових досліджень [3; 4; 6; 8; 10; 12 та ін.].

Малі синтаксичні структури в сучасній мовознавчій науці набули нового осмислення. Термін на їх позначення має різні дефініції у працях І. Вихованця, А. Загнітка, Г. Золотової, Н. Кадомцевої, Н. Шведової та ін. Якщо зараховувати певну синтаксичну конструкцію до розряду мінімальних необхідно враховувати формально-синтаксичні, семантико-синтаксичні, комунікативні, мовні й мовленнєві чинники.

Повідомлення та оголошення в метро належать до усних мовленнєвих (вербальних) актів. Метою статті є дослідження особливостей функціонування цього типу побудов МЖФІ в усному мовленні сучасної української літературної мови, аналіз деяких особливостей та специфіки їх синтаксичної будови, оскільки в сучасному мовознавстві немає класифікації, згідно з якою виділяють основні типи зазначених конструкцій.

Тою чи тою мірою аналізовані побудови представлені в кожному усному мовленнєвому висловленні, а, отже, у повідомленнях та оголошеннях у метро теж. Серед них слід виділити *фонаційні засоби* – гучність, тембр, темп мовлення, специфічне експресивно-емоційне забарвлення, типи заповнювання пауз, особливості вимови звуків.

Найбільш продуктивні такі різновиди мінімальних конструкцій: іменні, дієслівні, прислівникові, вигуківі, та слова-речення. Усі вони є експресивними засобами і за умов умілого, ситуативно доречного використання засвідчують мовну майстерність мовця, накладають відбиток на його індивідуальний стиль [9, с. 155].

Окличні речення відіграють роль сигналів – указують на важливість інформації й надають особливої експресивності оголошенню чи повідомленню. Наприклад: *Шановні пасажери! Будьте уважні! На станцію прибуває електропоїзд! Відійдіть від краю платформи! Шановна молодь! Зайшовши до ва-*

гону, не поспішайте зайняти вільне місце! Поступіться особам похилого віку, вагітним! [7]. Використання окличних речень, як і експресивних звертань, сприяє підготовці адресата до здійснення певної дії.

Оскільки малі жанрові форми інформації також є виражальними засобами емотивної та волонтивної функції мови, ми можемо виділити в них такі ж, як і в інших схожих випадках (оголошеннях у залізничному транспорті, у трамваях і тролейбусах), мінімальні формально-структурні та семантичні моделі іменного класу: номінативні та вокативні [5, с. 265, 292, 337, 349].

Номінативні (називні) речення становлять активну й дедалі більш уживану синтаксичну конструкцію. Вони втілюють у собі функцію номінації (називання) і реалізуються у відповідній номінативній, номінативно-вказівній чи ланцюговій номінативно-спонукальній інтонації. Номінативні мінімальні побудови можуть бути спонукально-бажальними: «Білет!», «Пропуск!» тощо. Номінативні мінімальні структури є активно вживаною синтаксичною формою в оголошеннях і повідомленнях автоінформатора в метро.

Називні речення, використані на позначення аналізованого місця чи предмета, репрезентовані в усному мовленні моделями, у яких подано, наприклад, назву станції метро (модель СМ-1): *Станція «Комунарівська!»; Станція «Хрещатик!»; Станція «Гідропарк!»; Станція «Площа Революції!»*; чи модель, у якій препозиційно вказана назва станції метро, а відразу після неї – спонукально-пропозиційно-вказівна частина (СМ-2 +), у якій зазначено подальший напрямок руху пасажирів: *Станція метро «Університет». Перехід на станцію «Держспром»; Станція метро «Золоті ворота». Перехід на станцію «Театральна»; Станція метро «Хрещатик». Перехід на станцію «Майдан Незалежності»* [7].

Серед номінативних структур, у яких презентовані повідомлення та оголошення в метро, виокремлюють вокативні речення, що можуть бути реалізовані в кількох варіантах. Вокативному реченню притаманна спонукальна модальність, яка відображає емоційно-вольові стосунки, зумовлені особистісними, соціальними та ситуативними факторами комунікації. Зміст вокативних речень порівняно зі звертанням – компонентом структури спонукальних речень – значно ширший, переважно він модально й емоційно забарвлений; передає складніше уявлення про адресата спонукування. Тому граматично оформлені звертання-вокативи не тільки називають адресата мовлення, але й стають своєрідними центрами висловлення, що акумулюють у собі варіативність семантичних відтінків [11, с. 221]. Це вокативні речення-повідомлення та оголошення в метро, що вимагають від адресата виконання певної дії, переважно зрозумілої з попереднього контексту, а саме конструкції з виразними спонукальними функціями:

– попереджувальною: *Шановні пасажири, будьте обережні! При вході і виході з ескалятора піднімайте поли довгого одягу, не допускайте їх влучення в частини ескалятора, що рухаються. Це небезпечно для життя!; Обережно! Двері зачиняються!; На електропоїзд, що прибуває, посадки не буде!* [77];

– заборонною: *Стрибати сходінками заборонено!; Пасажири! Будьте уважні! Не підходьте до краю платформи!; Робити висадку та посадку після оголошення про закриття дверей заборонено!* [1];

– наказовою: *Поступіться місцем людям похилого віку, вагітним жінкам, інвалідам!; Черговий медперсонал, терміново підійдіть до електропоїзду!; Увага! Терміново звільніть дорогу медичним працівникам!* [7].

Такі вокативні речення-повідомлення та оголошення в метро одночасно є засобом вираження категорії директивності в мові та яскравою ознакою соціально-рольових статусів комунікантів у нерівноправних комунікативних ситуаціях. Жодна компліментарність у таких ситуативно-комунікативних актах неприпустима априорі, або умовна, розмита [11, с. 45].

Залежно від стосунків між комунікантами, ступеня категоричності, авторитетності джерела спонукування, зацікавленості комунікантів у виконанні дії та ін. можна виділити такі види директивних речень:

– наказ, розпорядження, заборона, інструкція (директиви зі спадним тоном);

– власне спонукування, прохання, дозвіл, порада, пропозиція, запрошення (директиви зі спадно-висхідним або висхідним тоном) [11, с. 100]. Для кожного з них характерні особлива соціально-рольова структура комунікативної ситуації, умови вживання та засоби вираження.

Розглядаючи синтаксичні особливості оголошень та повідомлень у метро, бачимо інституційовану сферу комунікації (метрополітен.), у якій соціально-домінантною є сторона, що реалізує усні директивні мовленнєві акти за допомогою сконденсованих форм, зокрема спонукальних вокативних речень із пролонгованою пропозиційною частиною. Серед них можна виділити такі віртуально-фактичні соціумні пари-моделі:

– автомат-диктор – пасажир (А – П): *Увага, шановні пасажири! З технічних причин станція тимчасово закрита! Користуйтеся наземним транспортом!; Шановні пасажири, з технічних причин припинена подача електроенергії* [1].

– автомат-диктор – умовний пасажир (А – УП): *Увага, пасажири! Якщо ви побачили залишені чи покинуті речі у вагоні електропоїзда, негайно повідомте про них працівникам метрополітену!; Не залишайте дітей без догляду! Малолітніх дітей тримайте на руках чи за руку!* [7].

Отже, можемо зазначити, що соціально-домінантний адресант – автоінформатор в умовах однобічного усного мовленнєвого контакту (а саме повідомлення інформації в метро) опосередковано використовує спонукальні вокативні речення з різними наказовими інтонаціями, тому що ситуативний вищий соціально-рольовий статус дозволяє:

– керувати діями співрозмовника, не пояснюючи свої вчинки – його правота та авторитет не підлягають обговоренню чи сумніву;

– керувати діями співрозмовника вербально, виходячи з міркувань впливовості вербального висловлення на цільову аудиторію.

Як засіб вираження директивних та спонукальних мовленнєвих актів розглянуті номінативні та вокативні побудови найчастіше функціують у нерівноправних комунікативних ситуаціях, виконуючи роль ретрансляторів інформації адресантів із вищим соціальним статусом [4, с. 72, 75]. Нижчий статус адресанта (у розглянутому випадку – пасивний статус) накладає обмеження на вживання цих синтаксичних структур у мовленні. Тому такі конструкції варто розглядати також як один із синтаксичних засобів позначення соціальних статусів комунікантів.

Література:

1. Голосовые сообщения на станциях [Электронный ресурс] // Харьков транспортный. Метро. Аудио. – Режим доступа : <http://gotransport.kharkov.ua/subway/sounds/>.
2. Гринишин М. Оцінні мовленнєві акти в асиметричних ситуаціях спілкування / М. Гринишин // Вісник Львів. ун-ту. Серія «Філологічна». – 2009. – Вип. 46. – Ч. 1. – С. 70–78.
3. Карасик В. Язык социального статуса / В. Карасик. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2002. – 333 с.
4. Копейцева Л. Синтаксичні міні-структури як виразники емотивної мовленнєвої експресії (на прикладі творчості Т. Г. Шевченка) / Л. Копейцева // Шевченкознавчі студії : зб. наук. праць. – 2005. – Вип. 7. – С. 116–120.
5. Мацько Л. Українська мова : посібник / Л. Мацько, О. Сидоренко – К. : Либідь, 1995. – 432 с.
6. Остин Дж. Д. Слово как действие / Дж. Д. Остин // Новое в зарубежной лингвистике. – 1986. – Вып. 17. – С. 23–130.
7. Офіційний сайт КП «Харківський метрополітен» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.metro.kharkov.ua.
8. Почепцов О. Комунікативний статус як параметр мовної взаємодії / О. Почепцов // Мовознавство. – 1989. – № 4. – С. 40–45.
9. Серль Дж. Что такое речевой акт? / Дж. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – 1986. – Вып. 17.
10. Скаб М. Прагматичні функції номінацій адресата мовлення / М. Скаб // Українська мова. – 2003. – № 2(7). – С. 71–77.
11. Шульжук К. До питання про вокативні речення / К. Шульжук // Граматика мови і граматика слова. – Донецьк : ДонНУ, 2005. – С. 218–228.
12. Drabik B. Kompliment i komplimentowanie jako akt mowy i komunikacyjna strategia / B. Drabik. – Kraków : Universitas, 2004.